

Srbské překlady české poezie 20. století

ALEXANDRA KORDA-PETROVIČOVÁ

Během 20. století prošla česká poezie rozmanitými vývojovými cestami, vytvořila rozličné poetiky a intenzívně hledala nové básnické projevy směřující k uskutečňování různých uměleckých ideálů. S jistotou můžeme tvrdit, že právě v oblasti poezie česká literatura 20. století byla nejintenzivnější a nejproduktivnější. Právě v oblasti poezie darovala česká kultura 20. století velké básníky, kteří dodnes zaujímají čestné místo v dědictví nejenom české, ale také světové kultury.

Pokusíme se rozpoznat, v jaké míře, s jakou kontinuitou a v jaké kvalitě byla překládána česká poezie 20. století v prostředí srbské kultury. Musíme začít rozbořem dosud přeložených básnických antologií, posléze přistoupit k překladům jednotlivých básnických sbírek českých autorů a naposled se obrátit k rozboru sporadických překladů české poezie v srbských periodikách.

Pro globální seznamování se stavem a tendencemi poezie jiného národa jsou jistě nejpříznivější básnické antologie. Antologie dává možnost přehledného obrazu o některém období, básnickém směru nebo básnické skupině, které zanechaly stopy v určité národní literatuře.

Pokud jde o českou poezii 20. století, byla dosud vyličeena srbskému čtenáři v rámci tří básnických antologií: *Moderní česká lyrika* (Bělehrad 1930), *Antologie české poezie XX. století* (Záhřeb 1955) a *Současná československá poezie* (Bělehrad 1962). Společnou charakteristiku existujících antologií sice představují překlady poezie českých autorů 20. století, jsou však sestaveny na základě rozdílných kritérií, různých koncepcí, v rozdílných mimoliterárních podmínkách a s rozdílnými cíli.

Tvůrcem a překladatelem první antologie české poezie 20. století byl Jovan Kršič, který r. 1930 publikoval antologii *Moderna češka lirika* (*Moderní česká lyrika*), kterou vydalo knihupectví S. B. Cvijanovič v Bělehradu. Kniha vyšla ve stu exemplářů. Jovan Kršič, literární kritik a překladatel, studoval slavistiku v Praze a svůj celý tvůrčí život věnoval seznamování srbské a jugoslávské veřejnosti s českým literárním děním. Kromě Radovana Laliče, Krešimira Georgijeviče a Ljudevita Jonkea byl Kršič jedním z nejlepších znalců literární situa-

ce v Čechách a jedním z největších propagátorů srbsko-českých kulturních vztahů v období mezi dvěma světovými válkami. Tuto aktivitu mu umožňovala jeho funkce redaktora v sarajevském časopise *Pregled (Přehled)*. Měl zálibu v české poezii. Publikoval překlady české poezie v časopisech *Srbski književni glasnik*, *Letopis Matice Srpske*, *Književni sever*, *Pregled* aj. Jaká byla jeho motivace při sestavování uvedené antologie, je vidět z předmluvy, kterou Kršič napsal v podobě krátké literární studie o moderní české lyrice. Tvůrce antologie zřejmě zamýšlel systematizovat a přehledně představit domácímu čtenáři pestrost básnických zjevů, tendencí, tvarů a motivů české poezie v období mezi devadesátými lety 19. století a dvacátými lety 20. století. Antologie obsahuje poezii České moderny, českých symbolistů, expresionistů, dekadentů a impresionistů. Z třiatvaceti zastoupených autorů byla největším počtem básní představena poezie Antonína Sovy, Otokara Březiny, Josefa S. Machara, Petra Bezruče, Karla Tomana, Jiřího Wolkra a Konstantina Biebla – poezie, v níž se v největší míře projevují prvky symbolistického básnictví. Ostatní autoři, jako např. K. Hlaváček, O. Fischer, F. Šrámek, J. Durych aj., jsou zastoupeni jednou nebo dvěma básněmi. Vypadá to, jako by se dostali do tohoto výběru s cílem ukázat rozličnost individuálních básnických projevů. Zajímavé je, že Kršič do antologie zařadil také po dvou básních J. Seiferta a V. Nezvala i jednu báseň V. Závady. Tři básníky, kteří svého básnického zenitu dosáhnou až v příštích desetiletích, Kršič „prorocky“ zařadil do své antologie, a učinil tak básněmi s výraznou sociálně-proletářskou tematikou. Kritérium výběru jednotlivých básní z básnických sbírek podle senzibility jednotlivých básníků určitým způsobem definuje Kršičova předmluva: „Česká lyrika, tak rozlišná dle intenzity, tvaru a citové intonace, přece má několik obecných rysů společného národního organismu – sociální notu, která pramení z kolektivního smyslu pro harmonii, z problematiky života a smrti, hlubší intelektuální než emotivní podstaty [...]“ (Kršič 1930: 26, přel. A. K.-P.).

Zveřejnění Kršičovy antologie bylo pozitivně hodnoceno v jugoslávských periodikách. Literární kritikové chválili jeho výběr, především kvůli „přehlednosti a informativnosti“. Někteří z kritiků se podrobněji zabývali hodnocením této antologie. Např. v časopise *Književna krajina* analyzoval autor kvalitu překladu: „Zde se necítí trápení a hledání překladatelovo, není nezkušeného napětí, rutina není útočná, překlad dožívá silou originálu [...]“ (DJ. G. 1931, přel. A. K.-P.).

Odborně provedený výběr, z kterého je jasně vidět, že autor měl přehled o aktuálních tendencích v české poezii, je nepřímým výsledkem dobrých politických a kulturních styků mezi Masarykovým Československem a Kraljevinou

SHS v meziválečném období. Antologie představovala jenom sloučení aktuálních českých básnických proudů, které v tu dobu byly v jugoslávském prostředí dost dobře známe.

Antologija češke poezije XX. stoleca (*Antologie české poezie XX. století*; Záhřeb 1955) s podtitulem *Zvony slunce a hrobů* vyšla v úplně jiném politicko-kulturním ovzduší. Autorem a překladatelem antologie byl Miodrag Ašanin a kniha byla vydána v edici *Pjesnici i narodi* (č. 5). Miodrag Ašanin napsal také předmluvu *Poledne české poezie*, ve které popisuje básnické tendence české poezie v období mezi devadesátými léty 19. století a padesátými léty 20. století. Autor rozlišuje dvě období: první je období České moderny (od devadesátých let 19. století do dvacátých let 20. století), což je období proletářské poezie a poezie, kterou charakterizuje „přesná kritika společnosti“, zatímco v druhém období (od dvacátých do padesátých let 20. století) dominuje poetistická a surrealistická poezie. Na základě toho autor rozdělil antologii do dvou částí. První část nazval *Sdružené hlasy* (*Udružení glasovi*). Obsahuje básně jedenácti autorů. Druhá část *Prokleté majáky* (*Ukleti svjetionici*) obsahuje výběr z poezie devíti českých básníků. V největší míře je zde zastoupena poezie P. Bezruče, A. Sovy, J. Hory, J. Wolkra, F. Halase, V. Nezvala, K. Biebla a J. Seiferta.

Zajímavé je srovnat Kršičovu a Ašaninovu antologii vzhledem k tomu, že se zabývají stejným obdobím v rozvoji české poezie. Většinou jsou zastoupeni stejní autoři, ale výběr přeložených básní, jakož i proporce zastoupení jsou rozdílné. Jestliže Kršičův výběr představuje rozličnost a množství básnických proudů, Ašanin svým výběrem ilustruje tezi uvedenou v předmluvě o existenci dvou období v rozvoji české poezie první poloviny 20. století.

Další antologie vyšla v Bělehradě r. 1962 s titulem *Savremena čehoslovačka poezija* (*Současná československá poezie*). Byla publikována ve vydavatelství Nolit v edici *Orfej*, v níž vycházela vydání německé, anglické, ruské, srbské a polské poezie. Výběr básní provedla Jara Ribnikarová a překladatelskou práci si rozdělila se srbskou básnířkou Desankou Maximovičovou. Antologie představuje mozaikovitý přehled tendencí v české poezii v období od dvacátých do šedesátých let 20. století. Především je zastoupena česká proletářská poezie, český poetismus, surrealismus a poezie českých básníků, kteří měli osobitý básnický styl, který se nedá zařadit do žádného „-ismu“. V inspirativně napsané předmluvě se Jara Ribnikarová pokouší přiblížit srbskému čtenáři každého ze zastoupených šestnácti českých básníků a jednoho básníka slovenského, ale současně se ptá, zda provedla správný a objektivní výběr: „Velké je bohatství lyrického projevu v Československu, bohatství, které se nemůže nepoškozené zahrnout do jedné knihy. Přidejte k tomu řeseto osobní afinity. Člověk se jí ne-

může úplně zbavit ani při nejlepší vůli. Přidejte potíže s opatrováním nových vydání. Konečně, lidé, kteří si čtou cizí poezii v překladech, se dopředu smírují s určitou deformací. Cožpak jste nepoškodili obraz krajiny, když jste ho protkli silnicí? Cestu citlivými krajinami poezie buduje autor, který komponuje výběr. A překlad? O tom už se řeklo hodně. Což tak surový zásah do jemného tkání lidských zpovědí není dopředu odsouzen k neúspěchu?" (Ribnikarová 1962: 6, přel. A. K.-P.).

Výběr však byl přece dohotoven, a to za spolupráce dvou uměleckých duší, takže je zmíněná „osobní afinita“ zřejmá.

Z ústního svědectví Jary Ribnikarové víme, že na rozhodnutí, kteří básníci budou zastoupeni v antologii, měla velký vliv skutečnost, že české knihy nebyly snadno k dostání. Práce na antologii byla už tím ztížena. Překladatelky dostávaly nové sbírky jenom díky osobním stykům nebo z dobré vůle blízkých přátel v Čechách. Přesto zůstává otázka, proč se do výběru nevešly básně českých autorů, kteří jsou dnes známi jako představitelé legionářské a katolické poezie. Např. verše Rudolfa Medka nebo Jana Zahradníčka jsou nepominutelnou součástí celkového obrazu české poezie tohoto období. Vyjmutí těchto básníků z antologie však můžeme pochopit. V šedesátých letech a ještě dlouho potom byla taková poezie ignorována a podceňována ze strany vládnoucí ideologické literární kritiky v Čechách a podle stejných neliterárních měřítek (nebo aspoň podle logiky „nenamítání“) také v Jugoslávii. A přece, co se týče „podobnosti“ zastoupených autorů, na kterou se tehdy musel dávat pozor, je zajímavá skutečnost, že antologie obsahuje také poezii autorů, kteří odmítali ideologickou funkci poezie (např. Kamil Bednář). Také ve výběru básní určitých, dnes už proslulých autorů byla uchována básnická a disidentská čest umělců (jde o poezii V. Nezvala a M. Kundery).

Tady jsme už v oblasti kritérií výběru, který překladatelky provedly. S vybraným estetickým vkusem překladatelky úspěšně určily dnes platnou proporci vybraných básní podle kvality a významu. Největším počtem básní byli zastoupeni autoři, kteří představují „sloupy“ české lyriky 20. století (V. Nezval, F. Halas, J. Seifert a V. Závada), zatímco poezie ostatních autorů byla zastoupena jenom v takové míře, která měla představit rozličnost české poezie tohoto období. Pečlivému čtenáři rovněž nemůže uniknout skutečnost, že zastoupené básně mají dost podobné tematické a slohové motivy, přestože se taková podobnost skrývá za odlišností individuálních básnických projevů. To můžeme vysvětlit osobním estetickým vkusem překladatelek. Právě blízkost projevu srbské básnířky Desanky Maximovičové projevu českých lyriků je viditelná v konečné verzi tohoto výběru.

Kniha byla publikována v „poslední“ chvíli, protože v té době to bylo již příliš dlouho, co srbská kulturní veřejnost neměla možnost přehledně kontinuálně sledovat vývojové proudy české poezie, přestože se dnes už může tvrdit, že období mezi dvacátými a šedesátými léty bylo období, v němž česká lyrika dosáhla svého vrcholu jak v četnosti, tak v kvalitě a mnohotvárnosti básníků.

Po publikování antologie *Současná československá poezie* nastává mezera v překládání české poezie, kterou částečně vyplňují přeložené sbírky určitých českých básníků, jakož i sporadické překlady v periodikách. V padesátých letech, zvláště však potom od konce let šedesátých, v oblasti překladu do srbstiny absolutně dominuje česká próza. Toto dominantní postavení velkou měrou představovala atraktivnost a „způsobilost“ české exilové literatury. Ta měla výborný ohlas u srbských čtenářů, představovala druh demokratického „ventilu“ v srbském kulturním dění. Nejprekládanější čeští exiloví spisovatelé měli v Jugoslávii své „osobní“ překladatele do srbochorvatštiny. I poezie některých významných autorů české soudobé poezie však byla srbskému čtenáři dostupná v překladech jednotlivých básnických sbírek. Z poezie některých českých básníků byla dokonce do srbstiny přeložena i více než jedna sbírka.

Vilém Závada byl v sedmdesátých letech v Čechách už uznávaným básníkem, získal četná uznání, byla to umělecká autorita. Vyšlo jeho sebrané dílo, ale i výbor z jeho poezie pod názvem *Kdo s básní zachází* (1975), který měly v rukou překladatelky Jara Ribnikarová a Desanka Maximovičová, když publikovaly překlad *Trava na ruševinama* (Sarajevo 1977). Kromě básní z uvedené sbírky překlad obsahoval také čtyři básně z tehdy poslední básnickovy sbírky *Živote díky*. V samotné koncepci sbírky jakož i v kvalitě překladu a přebásnění se znovu objevuje podobnost básnické senzibility u překladatelek a českého básníka. To se znovu potvrzuje po necelých deseti letech, když v Srbsku vyšel výbor z poezie V. Závady s titulem *Otvorena usta* (1985). Překlad Branky Kubešové představuje úplně jiné, méně zdařilé pojetí Zavadových veršů.

Podobně tomu bylo s překlady poezie Jiřího Wolkra. Básnické dílo lyrika, který zpíval o sociální nespravedlnosti, revoluci a snil o lepší společnosti, bylo v socialistickém Československu často jednostranně vykládáno a zneužíváno pro účely ideologické propagace. To určitě nebyla motivace překladatelů Jure Kaštelana a Ljudevita Jonkea, kteří v Záhřebu r. 1955 vydali v nakladatelství Zora výběr z díla J. Wolkra pod titulem *Pjesme*. Výbor byl publikován u příležitosti třiceti let od básníkovy úmrtí a bylo do něj zahrnuto čtyřicet básní J. Wolkra. Výběr byl odborně proveden s cílem básníka představit jako autora „poezie neuskutečnitelné touhy, bolesti za odcházejícím životem [...]“ (Jonke 1955: 86, přel. A. K.-P.). Postup při překladu byl podobný postupu, který použily J. Ribnikaro-

vá a D. Maximovičová: Jonke překládal verše z českého jazyka a básník J. Kaštelan formoval básnickou tvář „vnášeje občas básnickou svobodu, kterou požadovaly rytmus a rým“ (ibid.: 90, přel. A. K.-P.). Tento postup společného překládání se opakoval i v úplně „čerstvém“ vydání básní J. Wolkra s titulem *Žetva* (Bělehrad 1999) v překladu Nine Moračové a přebásnění Djoky Stojčiče. Je poněkud zvláštní, že se tento výbor objevil až po tak dlouhé době, zvláště když zjistíme, že většina básní z tohoto výboru už byla přeložena ve výboru předchozím a v uvedených antologiích. Na první stránce této knihy je uvedeno, že hlavním iniciátorem vydání byl Jan Kišgeci, bývalý žák slovenského gymnázia v Bačském Petrovci, dnes úspěšný podnikatel, který si v mládí oblíbil verše J. Wolkra. Opravdu podivný způsob, jak si poezie hledá cesty ke svým čtenářům!

Dva velikáni české poezie 20. století, V. Nezval a J. Seifert, byli v srbském prostředí nespravedlivě zanedbáni. Poezii V. Nezvala v srbochorvatském překladu můžeme doposud číst, kromě výběru v uvedených antologiích a v jednotlivých básních otištěných časopisecky (většinou v překladu Krešimira Georgijeviče), pouze ve sbírce *Pusta nedelja* (Kruševac 1966) v překladu Milivoje Jovanoviče.

Podobný osud v srbském kulturním prostředí má poezie J. Seiferta: výběry v antologiích, několik přeložených básní v literárních časopisech¹ a pouze jedna sbírka v překladu A. Iliče – *Stub kuge* (Bělehrad 1984).

Jeden z činitelů, který ovlivňuje recepci díla cizího autora v jiném kulturním prostředí, je osobní afinita překladatele k určitému básníkovi. Tím se může vysvětlit publikování dvou básnických sbírek: sbírky Miroslava Holuba *Granica praznine* (Bělehrad 1975) v překladu Dragutina Vujanoviče² a Vladimíra Holana *Bol* (Vršac 1993) v překladu Petara Vujičiče.³ Z doslovů obou sbírek je jasné vidět, jak intenzivně oba překladatelé sledovali rozvoj určitého autora a v jaké míře básnickova poezie ovlivnila jejich vlastní život.

M. Holuba a V. Holana překládala také Biserka Rajčičová (Holan 1991, Holub 1999), ale větší přínos afirmaci české poezie 20. století v srbském prostředí znamenal její překlad básnické sbírky Jana Skácela *Jesen s mrtvim jastrebo*m (Vršac 1998.)

Závěrem můžeme konstatovat, že česká poezie 20. století dosud byla známa srbskému čtenáři díky třem básnickým antologiím. V menší míře k tomu při-

¹ Srbský čtenář měl možnost číst jednotlivé básně J. Seiferta v překladu Jovana Kirčevského (Seifert 1955), Nađe Djordjevičové (Seifert 1986), Alexandra Iliče (Seifert 1982, 1996), Jary Ribnikarové (Seifert 1984), Luky Štekoviče (Seifert 1996a) atd.

² Sbírkou byla tištěna dvojjazýčně.

³ Petar Vujičič publikoval v srbské literární periodice jednotlivé básně V. Holana (1988, 1993) a kratší prózu (1993a)

spěla zasvěcenost a osobní afinita překladatelů k poezii určitých českých básníků. Rezultátem jejich snažení byly výběry z poezie jednotlivých básníků, jakož i překlady jednotlivých básní v jugoslávských časopisech (většinou publikované ve vhodnou dobu).

Do jisté míry byl celkový obraz české poezie 20. století v srbském prostředí závislý také na mimoliterárních okolnostech, na společensko-kulturní náladě a stupni rozvoje vzájemných kulturních poměrů během dnes už minulého století. Někdy byl rozhodujícím činitelem stupeň informovanosti samotných překladatelů nebo dosažitelnost původních českých vydání. V podstatě česká poezie v srbském prostředí nebyla systematicky překládána, nýbrž rozhodující byly osobní afinity, motivace a styky samotných překladatelů.

V celkovém obrazu, který by potenciální srbský čtenář měl mít o české poezii 20. století, představuje obrovskou mezeru nepřeložená poezie velkých básníků, jako jsou např. Jiří Kolář, Oldřich Mikulášek, poezie představitelů české legionářské a katolické poezie, českých expresionistů (Jaroslav Durych, Jan Zahradníček), jakož i poezie plejády nové generace básníků z poslední čtvrtiny 20. století, která v Srbsku zůstává úplně neznáma.

Literatura

DJ. G.

1931 „J. Kršić: Moderna češka lirika“, *Književna krajina*, únor, str. 70

HOLAN, Vladimír

1988 „U procesu vremena“, *Pismo*, č. 14–15

1991 „Kao u knjigama“, *Sveske*, č. 9, str. 129–31

1993 „Zapamčeni bol“, *Mostovi*, č. 96, str. 301–303

1993a „Dve priče“, *LMS*, č. 1–2, str. 48–54

HOLUB, Miroslav

1999 „Mama uči španski“, *Pismo* 15, č. 58–59, str. 55–78

JONKE, Ljudevit

1955 „Doslov“, in J. Wolker: *Pjesme* (Zagreb: Zora)

KRŠIČ, Jovan

1930 „Moderna češka lirika“, in *Moderna češka lirika*, ed. J. Kršić (Beograd)

RIBNIKAROVÁ, Jara

1962 „Předmluva“, in *Savremena čehoslovačka poezija* (Beograd: Nolit)

SEIFERT, Jaroslav

1955 „Punim glasom“, *Delo*, č. 6, str. 99–105

1982 „Ruske palačinke“, *Nin* 33, str. 38–39

1984 „Izabrane pesme“, *Borba* 62, str. 308–309

1986 „I zbogom“, *Koraci* 21, č. 1–2, str. 26–28

1996 „Kišobran s Pikadilija“, *Poezija*, č. 1, str. 69–79

1996a „Pesma“, *Braničevo* 42, č. 1–2, str. 108